

64347

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL BİLİMLER BÖLÜMÜ ANABİLİM DALI

**EVLİYÀ ÇELEBÌ' nin SEYAHATNAMESİ
IŞIĞINDA XVII. YÜZYIL
TÜRK MÜZİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih COŞKUN

Danışman
Yrd. Doç. Berrak TARANÇ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANТАSYON MERKEZİ**

İZMİR - 1997

ÖNSÖZ

Gelenek, doğası gereği çağdaşlık kavramı ile taban tabana zıt bir olgudur. Çünkü, geleneği belirleyen temel öge, değişmezlik olup, var olanın aynen korunması, tekrarlanması edimdir. Türk Folkloru, sahip olduğu derinlik, çeşitlilik ve zenginliği sayesinde dünyada ilk sırada yer almaktır ve bu alanda ülkemizi yurtdışında başarıyla temsil eden sanatçılarımız bulunmaktadır. Geleneksel anlamda en iyi olduğumuz gerçekini göğsümüzü gererek belirtirken, bir de madalyonun diğer yüzü var ki; o da, bizi biz yapan kültürel değerlerden haraket ederek, uluslararası alanda çağdaş bir sanat oluşturamamış olmamızdır. Bunun temelinde yatan nedenleri, çok kısa olarak sıralayacak olursak; Batı'nın yaşamış olduğu rönesans ve aydınlanma çağının gibi süreçleri yaşamamış olmamız, 1950'den itibaren ülkemizin kültür emperyalizmine karşı ciddi bir politika üretemeyiği ve her olgunun çekirdeğini oluşturan eğitim yer almaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne dekin, Türkiye'de izlenen eğitim politikası ve eğitim sistemi sayesinde, ulus olarak, eleştirel kafa yapısına sahip, diyalektik düşünebilen, bulunduğu çağın her anlamda kavrayabilen, felsefe yapabilme zihinsel etkinliğine sahip, bilgili, donanımlı, eğitimli uygar insan tipini yetiştiremedik ve yetiştirememeye devam etmekteyiz. Dolayısıyla; küçük, sığ, dar düşünen insanın hangi alanda olursa olsun ortaya koyacağı fikir, eser, cüce olmaya mahkûm olup, kendi sınırlarını aşamayacaktır.

Konumuz müzik sanatı olduğuna göre, bu konuda bir başka önemlilığın altın çizerek vurgulamanın yararlı olacağı inancındayım. Bizi dünya çapında söz sahibi yapacak ve bu platformda yer edinebileceğimiz bir alan varki o da; müziğin sorun ve konularını tarih, bilim, felsefe yöntemlerinden ve fizik, psikoloji, estetik, antropoloji, etnoloji vb. bilim dallarına ait teknik bulgulardan yararlanarak inceleyen bilim dalı olan müzikolojidir.

Ülkemizde bu alanda çalışmalar yapılmasına rağmen, söz konusu çalışmaların bu konudaki boşluğu dolduracak yeterlikte olduğunu söyleyemeyiz. Daha nice konu, nice belge araştırılmak ve incelenmek için beklemektedir. Bizim müziğimizi dünyaya bizden daha iyi anlatabilecek biri olamayacağına göre, bu tip çalışmalara ağırlık verilmelidir. Çünkü, müzikle ilgili olarak, söz sahibi olabileceğimiz tek alan müzikolojidir. Bu

bağlamda, müzикçinin, müziği bilen insan olmasının yanında masabaşı adamı da olup, yazan, çizen, düşünen, araştıran insan olması gerekmektedir.

XVII.yy.'ın ünlü gezğini ve değerli bir yazarı olarak kabul edilen Evliyâ Çelebi'nin, "Seyahatnâme" olarak bilinen, gezilerini ve gördüklerini anlattığı kitabı, Türk edebiyatının en hacimli gezi türü eseridir. Uzun gezileri sırasında, yaşadığı döneme ait, büyük merak ve dikkati sayesinde toplamış olduğu bilgilerle, seyahatnâmenin, çağının eşsiz bir ana kaynağı olduğu kabul edilmektedir. Tamamı on ciltten oluşan bu büyük eserin, Türk kültürüne ilişkin çok değerli ve ayrıntılı bilgiler içерdiği söylenmektedir. Ancak; eserin, şu ana kadar elimizde bulunan yayımlanmış baskılarında, atlamlar, yanlışlar ve yer yer çıkarmalar bulunduğu için, seyahatnâmenin, tam, eksiksiz, doğru bir çevirisine sahip değiliz. Dileğim, bu kıymetli eserin, bir heyet çalışmasıyla ciddi bir şekilde ele alınıp, ilmi anlamda basımının bir an önce yapılmasıdır.

Tezimin danışmanlığını üstlenen Yrd.Doç. Berrak TARANÇ'a, kütüphane, tez konusu ve biçimi hakkında bana yol gösteren Öğr.Gör.Onur AKDOĞU hocama, metinlerin tetkikinde yardımını esirgemeyen arkadaşım Öğr.Gör.Füsün AŞKAR ÖZDİNÇER'e, ve yine tezimin baştan sona yazımını üstlenen arkadaşım Nermin TÜLÜMEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih COŞKUN
İZMİR / 1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

GİRİŞ	V
--------------------	----------

I.BÖLÜM

I.1. EVLİYÂ ÇELEBÎ'NİN HAYATI	1
-------------------------------------	---

II.BÖLÜM

II.1. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN MAKAMLAR	6
---	---

II.2. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN TÜRLER	11
---	----

II.3. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN ÇALGILAR	14
---	----

II.4. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN USÜLLER	20
--	----

II.5. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN MÜZİKÇİLER	21
---	----

II.6. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN DİĞER KAVRAMLAR	24
--	----

III.BÖLÜM

SEYAHATNÂME'NİN BAŞKA KAYNAKLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

III.1.KANTEMIROĞLU EDVÂRI İLE KARŞILAŞTIRMA	26
---	----

III.1.1.Kantemiroğlu'nun vermiş olduğu makam listesine göre yapılan karşılaştırma	26
---	----

III.1.2. Kantemiroğlu Edvârında Belirtilen Usüllere Göre Yapılan Karşılaştırma	27
--	----

III.1.3. Kantemiroğlu Edvârında Adı Geçen Tür İsimleri ile İlgili Karşılaştırma	28
---	----

III.2.M.KEMAL ÖZERGIN'İN VERMİŞ OLDUĞU ÇALGI LİSTESİ İLE KARŞILAŞTIRMA	29
--	----

SONUÇ	32
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	35
-----------------------	-----------

DİZİN	36
--------------------	-----------

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı geçen eser.
- Bkz. : Bakınız
- c. : cilt
- fas. : fasikül
- Gebib : Geniş bilgi için bakınız
- s. : sayfa
- ss. : sayfalar
- S. : Sayı
- SS. : Sayılar

GİRİŞ

Evliyâ Çelebi'nin, XVII.yy. Osmanlı ülkesi ve Türk kültürüne ilişkin folklor, etnografya, tarih, coğrafya, dilbilim, güzel sanatlar alanlarında önemli, zengin bilgiler toplamış bir yazar olmasının yanında; ayrıca, kendisinin bir müzisyen olduğu ve yaşadığı yüzyılın müziği, müzik yaştısı, çalgılar ve müzisyenler hakkında ayrıntılı bilgiler veren bir şahıs olduğu yazılmış çizilmektedir. Uğraşı alanımın müzik olması, seyahatnâmenin yalnızca müzik açısından ele alınıp incelenerek, bu konudaki tüm verileri derli toplu bir şekilde bir araya getirip, kılavuz bir eser hazırlama isteği, diğer bir yandan da XVII.yy. Türk müziğine ilişkin müzikolojik açıdan yeni bir şey bulabilir miyim düşüncesi bu konuyu seçmemde en önemli etken oldu.

Çalışmama, konu başlığı olarak "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi Işığında XVII.yy Türk Müziği" adını verirken, konuyu da yalnızca seyahatnâmenin incelenmesi olarak, şu gerekçe ile sınırladım: XVII.yy. Türk Müziği konu başlığı altında bir çalışma yapmaya kalkışsaydım, bu yüzyıl ile yazılmış tüm kaynakların incelenmesi gerekecekti; bu da teze tanınmış olan süreyi aşan bir çalışmayı gerektirdiği için böyle bir limiti gerekli gördüm.

Tarihsel yöntem ve karşılaştırma yönteminden yararlanarak yapmış olduğum bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; Evliyâ Çelebi'nin, çocukluğu, öğrenimi, seyahatnâmeyi yazma nedeni, gezdiği yerler hakkında bilgileri içeren hayatı yer almaktadır.

İkinci bölümde; Seyahatnâme'de adı geçen makamlar, türler, çalgılar, usûller, müzikçiler ve müzikle ilgili diğer kavramların, konu başlıkları altında dizimi yapılarak, bu veriler, seyahatnâmenin hangi cildinde, hangi sayfasında yer aldığına ilişkin dipnot olarak belirtildi.

Üçüncü bölümde; ikinci bölümde yer alan verilerin, XVII.yy.'da yaşamış olan Kantemiroğlu'nun yazmış olduğu Edvar ve M.Kemal Özergin'in Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmış olan "Evliyâ Çelebi'ye Göre XVII.yy.'da Osmanlı Ülkesinde Çalgılar" adını taşıyan derlemesi ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapıldı.

Çalışmamda, herhangi bir problemin ortaya konup tartışılması yada yeni bir bilginin sunuluşu, önerinin savunulması gibi bir olgu yer almamaktadır. Bu doğrultuda, niteliksel açıdan bir değerlendirme yapacak olursak; eser, seyahatnâmede yer alan Türk müziği ile ilgili tüm kavramların derli toplu bir araya getirilerek diziminin ve değerlendirilmesinin yapıldığı kılavuz bir eser olma özelliğine sahiptir.

I.BÖLÜM

I.1. EVLİYÂ ÇELEBİ'NİN HAYÂTİ (1611 - 1682)

17.yy'in ünlü Türk yazarı olan Evliyâ Çelebi, kendisinin belirttiğine göre 25 Mart 1611'de İstanbul'da Sağırcılar Camii Vakıf Evlerinde doğmuştur. Saray kuyumcubaşı Derviş Mehmed Zilli Ağa (1534 - 1618)'nın oğlu olup, ailesi aslen Kütahya'lıdır. İstanbul'un fethinden sonra Kütahya'dan İstanbul'a yerleşmişlerdir. Babası, Evliyâ Mehmed Efendi'ye hürmeten, oğluna "Evliyâ" adını vermiş olması muhtemeldir. Ailesinin Kütahya'daki evlerinin Zeregen mahallesinde olduğu belirtilmektedir. Bundan başka, Bursa'nın İnebey mahallesinde ve Manisa'da evlerinin bulunduğu, İstanbul'da Unkapanı'ndaki evleri, aynı yerde dört dükkanı, Kadıköy tarafında da bir bağıları olduğu belirtilmektedir.

Evliyâ Çelebi'nin annesi Abazadır. Birinci Ahmed zamanında saraya getirilmiştir. Çeşitli kayıtlara göre, annesi, devrin ileri gelen meşhur devlet adamlarından Melek Ahmed Paşa'nın annesi ile kardeşir. Evliyâ Çelebi'nin Mahmud adında bir erkek, İnel adında bir kız kardeşi vardır. Kızkardeşi, IV. Murad Han zamanında isyan edip asılan İlyas Paşa'nın hanımıdır. Yine adlarını söylemek istemediği iki kızkardeşi ile üvey annesinden de söz etmektedir.

İlk tahsilini kendi mahallelerinde bulunan Sibyan mektebinde yapmış olması mümkündür. Bundan sonra Unkapanı civarında Fil yokuşunda Şeyhülislâm Hâmid Efendi Medresesinde, Müderris Ahfeş Efendi'den yedi yıl ders görmüştür. Evliyâ Çelebi'nin bu medresedeki ders arkadaşı da sonradan büyük bir şöhrete erişip saraya giren Safranbolu'lu Softa Hüseyin, yani Cinci Hoca'dır. Çeşitli hocalardan ders aldığı söylenebilen Evliyâ Çelebi kendi ifadesine göre Evliyâ Mehmed Efendi'den hifza^{(*)1} çalışmış, Sâdizâde Dar-ül Kurrasında onbir sene ders okumuştur. Ayrıca babasından, zamanının güzel sanatları arasında yer alan hat, nakkâş, tezhip öğrenmiştir.

(*)1) Hifz sözcüğü, ezberlemek anlamında olup, yukarıda Kur'an'ın ezberlenmesi kastedilmiştir.

Evliyâ Çelebi, 25 yaşlarında iken 1636 Mart'ında Saraya Enderun'a alındı. Enderunda bulunduğu iki yıl içinde Ömer Gülşen'i den müsikî, Evliyâ Mehmed Efendi'den kâfiye ve nahiv^{(*)1} dersleri almıştır. Enderunda bulunduğu süre içinde hıfzı dinlemiş, müsikî alanında çalışmış, sesinin güzelliği ile ilim ve sohbet meclislerinin aranan gençlerinden biri oluvermiştir. 1638'de saraydan ayrılarak öğrenimini yarı bırakmıştır.

Evliyâ Çelebi'nin seyahat merakının çok genç yaşta başladığını görüyoruz. Bunda babasının ve onun arkadaşlarının anlattığı uzak ülke hikâyelerinin etkisi vardır. Evliya Çelebi, büyük bir istek duyduğu gezilerinin başlangıcını, görmüş olduğu bir rüyâya bağlamaktadır: Rüyâda geçen bir olaya göre 1630 muharremiñin aşûre gecesi, rüyâsında İstanbul'da Yemiş İskelesi yakınında Ahî Çelebi camiinde büyük bir cemaat içinde Hz. Muhammed'i görür ve huzurunda "şefaat yâ resul Allah" diyecek yerde heyecanlanarak, "Seyahat yâ resul Allah" der. Peygamber tarafından seyahat şefaatiyle müjdelendiği gibi, Sâ'd bin Ebi Vakkas tarafından da kendisine geleceği şeylerin yazılması söylenir. Rüyadan uyanınca zamanın ünlü yorumcularına, büyük şeyhlerine gidip rüyâsını tâbir ettirir. Kasımpaşa mevlevî şeyhi Abdullah Dede'nin "iptidâ bizim İstanbulcağızı tahrir eyle" tavsiyesine uyarak işe başlar. İlk on yılda İstanbul'u karış, karış gezerek derlediği bilgilerle eserinin ilk cildi meydana gelir. Bu bilgiler, İstanbul ve Türk kültürü için önemli bir kaynak değeri taşımaktadır.

Evliya Çelebi, eski dostu Okçuzâde Ahmed Çelebi ile 1640 yılı Nisan-Mayıs arası Bursa seyahatine çıktı. Babası, bu bir aylık izinsiz seyahatinden dönen Çelebi'ye, bundan böyle istediği gibi seyahat iznini verdi ve bir çok nasihatlardan sonra bir seyahatnâme yazmasını öğretledi. Evliya Çelebi kısa bir İzmit yolculuğundan sonra (21 Haziran 1640) iki ay İstanbul'da kaldı. Trabzon'a vali olarak gönderilen Ketenci Ömer Paşa ile üçüncü seyahatine çıktı (28 Kasım 1640). Paşa ile deniz yolundan Trabzon'a, oradan da Anapa'ya gitti. Azak kalesinin alınmasına katıldı. Başarısız geçen bu seferden sonra, Kırım'da Bahadır Giray Han'ın yanına gitti, kişi Bahçesaray'da

(*)1 Nahiv: Söz dizimi, sentaks, cümle bilgisi.

Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Ankara:Aydın Kitabevi, 1995.

geçirdi. Azak'ın alınmasını gördükten sonra, İstanbul'a döndü. Dört yıl İstanbul'da kaldı. Girit seferine çıkan Yusuf Paşa ile Hanya fethinde bulundu (1645). Sonra gene İstanbul'a döndü. Ertesi yıl Erzurum beylerbeyi Defterdarzâde Mehmed Paşa'ya müezzin ve müşahip olarak, onunla Anadolu'yu baştan başa gezdi, sonra gene Erzurum'a gitti. Defterdarzâdenin ve Gürcistan'ın bazı yerlerini gördü.

Revan Hânına mektup götürmek veya buna benzer başka görevlerle, Gümüşhane, Tortum taraflarını gezdi. Gönye'nin alınmasında, Serhat Paşalarının Gürcistan seferinde hazır bulunduktan sonra, 1647 yılını Erzurum'da geçirdi. Defterdarzâde Mehmed Paşa ile İstanbul'a döndü. Bu sırada devlet, Vardar Ali Paşa isyanına karşı gerekli işlerle uğraşırken, Anadolu'daki paşalarla anlaşmağa çalışan Defterdarzâde, Evliya Çelebi'yi kuvvet toplamak ve mektup getirip götürmekle görevlendirdi. Bu seyahatlerinde kar fırtınaları yüzünden yolunu şaşırap, Kara Haydaroğlu, Katırcioğlu gibi celâliler arasına düşen Çelebi, Vardar Ali Paşa isyanı hakkında önemli bilgiler verir, onun İşpiş Mustafa Paşa tarafından yenilerek öldürülüğünü anlatır. 1648'de İstanbul'a gelen Evliyâ Çelebi, daha sonra Şam beylerbeyi Murtazâ Paşa ile Şam'a gitti (18 Eylül 1648 - 14 Temmuz 1650). Murtazâ Paşa tarafından Gazze Paşasına ve Şihaboğullarına mektup götürmekle görevlendirilince Suriye ve Filistin'in birçok yerini gördü. Paşa ile "Sivasa Mal Tahsili" için Orta ve Doğu Anadolu'nun bir çok yerini dolaştıktan sonra İstanbul'a döndü.

Melek Ahmed Paşa, bu sıralarda sadrazam olunca Çelebi, paşanın sıraşı oldu, sarayda dönen entrika ve düzensizlikleri gördü. Celâlileri cezalandırmak için ordu ile söküüt yörenlerine gitti. Mali sıkıntıyı gidermek için sadrazamın piyasaya bozuk akçe sürmek istemesi, yeni bir esnaf ayaklanması yol açtı. Sadrazam, Özi beylerbeyliğine tayin edilince, Evliyâ Çelebi'nin de ilk Rumeli seyahati başladı (23 Ağustos 1651 - Haziran 1653). Seyahate bazen Melek Ahmed Paşa ile bazen de yalnız çıktı. Rusçuk'tan İstanbul'a mektup getirip götürdü. Silistre'ye gitti. Özi eyaletinin kasaba ve köylerini dolaştı. Baba dağı köylerinde gördüklerini yazdı. Sofya'da bulundu. Paşa, azledilince onunla İstanbul'a döndü.

Uzun yolculuklarının yorgunluğunu da İstanbul mesirelerinde eğlenerek giderirdi. Van beylerbeyliğine gönderilen Melek Ahmed Paşa ile yeni bir Anadolu seyahatine çıktı (9 Mart 1655 - 24 Haziran 1656). Doğu Anadolu'yu, İran'ın çeşitli yerlerini gezdi, Yezidiler arasında kaldı. Bunlarla ilgili yeni yeni bilgiler topladı. Van'dan sonra tekrar Özi eyaletine tâyin edilen Melek Ahmed Paşa ile Silistre'ye gitti. Bu seyahati sırasında Kırım Hâmi Mehmed Giray IV'ün hizmetine girdi. Özi'ye saldıran Kazakların yenilişlerini gördü, bu olaylarla ilgili haberleri İstanbul'a getirdi. Tekrar Özi'ye döndü. Paşanın karısı Kaya Sultan'a, mektup getirip götürdü. Bosna beylerbeyliğine tayin edilen Melek Ahmed Paşa ile yola çıktı. Büyük Çekmece'de Köprülü Mehmed Paşa'nın adamları tarafından yaralandığından, tedavi için bir ay İstanbul'da kaldı. IV.Mehmed'in Anadolu seyahatine katıldı, Anadolu kıyılarını dolaştı. Çanakkale üzerinden Edirne'ye gitti. Köse Ali Paşa maiyetinde Varad Seferine katıldı (26 Nisan 1660). Timișoara, Arnavutluk, Bohemya'yı dolaştı (Nisan 1659 - Mart 1662). Kişi Belgrad'ta geçirdikten sonra İstanbul'a döndü. Fazıl Ahmed Paşa ordusu ile Avusturya seferine çıktı. Evliya Çelebi bu seferin bütün sahalarına tanık olduğunu, Bohemya'dan İsveç'e ve Hollanda'ya kadar pek çok yer gördüğünü anlatırsa da o zamanın şartları için abartılı görünülmektedir. Viyana'da imparator Leopold I ve Montecucolli ile görüşüğünü, hükümdardan aldığı pasaport ile İspanya, Danimarka, Branderburg'u gezdiğini, Dunkerque'e kadar gittiğini ileri sürerse de bunların gerçekliğine pek inanılmaz.

Macaristan'ın çeşitli eyalet ve sancaklardaki kaleelerini yoklama göreviyle uzun uzun dolaştı. Erdel, Eflak ve Boğdan'a oradan Kırım'a Kırım'dan kara yoluyla Kafkasya'ya göçerek, Dağıstan'a, Hazar Denizi kıyılarına ve Volga boyalarına, daha da içерilere gittiğini yazar. Terek Kalesinden Azak'a geldiği zaman Osmanlı ordusunun Girit Seferine çıktığını öğrendi. Bahçesaray'a giden Çelebi, Âdil Giray'ın bazı seferlerine katıldıktan sonra kara yoluyla yine İstanbul'a döndü (1663 Temmuz - 11 Mayıs 1667 ?). Bir süre dinlendikten sonra Edirne, Gümilcine, Selânik gibi Rumeli şehirlerini gezdi. Bütün Teselya, Yunanistan ve Mora'yı dolaştı. Oradan Girit'e gitti. Kandiye'nin Osmanlılar tarafından alınışını gördü. Bir kısım Osmanlı kuvvetleriyle Yunanistan'daki Mayna isyanının bastırılmasında bulundu. Arnavutlu'ğa geçerek Adriya kıyılarını dolaştıktan sonra İstanbul'a döndü (26 Ocak 1668 - 31 Ağustos 1670).

Bunca ülke gördüğü halde hacca gidemediğine üzülen Evliyâ Çelebi, İstanbul'da bir kaç aylık dinlenmeden sonra ondördüncü ve sonuncu seyâhatine hazırlandı. Arkadaşı Sa'ili Çelebi ve köleleriyle, o güne kadar görmediği yerlerden seyâhate başladı. Batı Anadolu , Sakız, Sisam, İstanköy ve Rodos Adalarını dolaştı. Güney Anadolu'ya geçip bu yöreleri gezdi ve Suriye üzerinden hac kafisesine katıldı. Hac'tan sonra Mısır Hacılarına katılarak Süveyş yolu ile Mısır'a gitti. Seyâtnamenin son cildi onun uzun süre kaldığı Sudan ve Habeş Eyaletini kapsar. Evliyâ Çelebinin son yolculuğu Mısır'a tayin olan Abdurrahman Paşa'yı karşılaşmak üzere Belbis yakınlarında Salihîye'ye kadar gidip gelmesidir (12 Temmuz 1676). Evliyâ Çelebi'nin ne zaman nerede öldüğü açıkça belli değildir.

Senelerce at üzerinde seyahat etmesi, cirit oynaması, iyi silah kullanması, Evliya Çelebi'nin çok çevik bir insan olduğunu gösterir. 1647'de Erzurum'da cirit oynarken Seydi Ahmed Paşa'nın attığı cirit ile dört dişi kırıldı. Yarım yüzyıllık seyahati dolayısıyla çok bilgi edinen Evliya Çelebi, hattat, nakkaş, müzikçi ve şairdi. Seyahatnamesindeki şiirleri zayıftır. Nesirde ise konuşur gibi yazması, samimiyeti, dil hatalarına rağmen sürükleyicidir.

Çok güzel taklit yapan Evliyâ Çelebi'nin başlıca özelliklerinden biri tanıdıklarının gülünç taraflarını açık bir dille anlatmasıdır. Anlatısında görülen abartının başlıca kaynağı da budur. Evliya Çelebi'nin seyâhatnamesinin dışında "Şakanâme" adlı bir eserinin olduğu bilinse de bu eser kayıptır.^(*)

(*) Evliya Çelebi'nin Hayatı ile ilgili bu yazı, aşağıda isimlerini belirttiğim kaynaklardan yararlanarak yapmış olduğum bir özettir.

Mümin Çevik, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, c.1, 1984

Meydan Larousse, c.4, ss:457-458.

Doç.Dr.M.Kemal Özergin, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**: Evliya Çelebi'yi Göre XVII. yy'da Osmanlı Ülkesinde Çalgılar, İstanbul, c.13, 1971 s:262.

II. BÖLÜM

II.1. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN MAKAMLAR :

Seyahatnâme'nin incelenmesi sonucu, eserde, kırkuç tane Türk Müziği makam adının yer aldığı tespit edilmiş olup, sözkonusu makamların listesi, alfabetik sıra ile aşağıda belirtilmiştir.

ARAZBÂR⁽¹⁾

AŞIRAN⁽²⁾

BAYÂTİ⁽³⁾

BESTENİGÂR⁽⁴⁾

BÛSELİK⁽⁵⁾

BÜZÜRK⁽⁶⁾

ÇARGÂH⁽⁷⁾

DÜGÂH⁽⁸⁾

---

(1) Mümin Çevik, A.g.e., c.2, 1984, s.590.

(2) A.g.e., c.3, s.1031.

(3) A.g.e., c.10, s.656.

(4) A.g.e., c.1, s.170.

(5) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.1031, c.4, s.1109, c.9, s.261, 262, c.10, s.501.

(6) A.g.e., c.9, s.261, 262.

(7) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.1031, 1044, c.6, s.630, 631.

(8) A.g.e., c.1, s.168, 171, c.3, s.1031, 1044, c.4, s.1109, 1170, c.6, s.631.

GERDÂNİYE⁽⁹⁾

HAŞÎRAK⁽¹⁰⁾: Bu isimde bir makam olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

HİCAZ⁽¹¹⁾

HUMÂYUN⁽¹²⁾

HÜSEYNÎ⁽¹³⁾

IRAK⁽¹⁴⁾

ISFAHÂN⁽¹⁵⁾

KÜRDÎ⁽¹⁶⁾

MÂHUR⁽¹⁷⁾

MÂYE⁽¹⁸⁾

---

(9) A.g.e., c.1, s.168, c.10, s.501.

(10) A.g.e., c.10, s.501.

(11) A.g.e. c.3, s.1031,c.9, s.137, 285, c.10, s.413.

(12) A.g.e., c.7, s.231.

(13) A.g.e., c.1, s.168, 171, c.3, s.1031, c.4, s.1122, c.10, s.664.

(14) A.g.e., c.1, s.168.

(15) A.g.e., c.1, s.168, c.10, s.501.

(16) A.g.e., c.3, s.1031.

(17) A.g.e., c.1, s.168.

(18) A.g.e., s.170.

MUAŞŞER⁽¹⁹⁾: Bu isimde bir makam olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

MUHAYYER⁽²⁰⁾

NEVÂ⁽²¹⁾

NİGÂR⁽²²⁾

NİKRİZ⁽²³⁾

NİŞÂBÜREK⁽²⁴⁾

PENÇGÂH⁽²⁵⁾

RAST⁽²⁶⁾

REHÂVI⁽²⁷⁾

SABÂ⁽²⁸⁾

---

(19) A.g.e., c.10, s.641.

(20) A.g.e., c.1, s.168.

(21) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.1031,1044, c.4, s.1109, c.10, s.433,501.

(22) A.g.e., c.1, s.168.

(23) A.g.e., c.1, s.168, c.10, s.501.

(24) A.g.e., c.1, s.168.

(25) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.1031, c.6, s.631.

(26) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.1044, c.4, s.1170, c.9, s.261,262, c.10, s.433,501.

(27) A.g.e., c.1, s.168, c.3, s.777, 813,871, c.5, s.121, c.6, s.473, c.7, s.153,179,279, c.10, s.656.

(28) A.g.e., c.1, s.168, c.4, s.77.

SEGÂH⁽²⁹⁾

SÛZİNÂK⁽³⁰⁾

ŞEHNAZ⁽³¹⁾

ŞEŞGÂH⁽³²⁾

ŞEŞAĞAZ⁽³³⁾

ŞÜKÛFEZÂR⁽³⁴⁾: Bu isimde bir makam olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

ŞÜREGEN⁽³⁵⁾: Bu isimde bir makam olduğuna ilişkin bilgi bulunmamasına rağmen, Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'de Şüreger isimli bir doktorun bu makamı bulduğunu ve bu makamdan takım bestelediğini söylemektedir.

URBAN⁽³⁶⁾: Bu isimde bir makam olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

UŞŞAK⁽³⁷⁾

---

(29) A.g.e., c.1, s.13,170, c.2, s.357, 534, c.3, s.1031,1 044, 1080, c.4, s.1109, 1122, 1168, 1211, c.5, s.199, c.6, s.523, 630 , 631, c.7, s.138, 179, 213, c.8, s.114, c.9, s.285, c.10, s.501, 719.

(30) A.g.e., c.3, s.1044, c.10, s.644, 719.

(31) A.g.e., c.10, s.501.

(32) A.g.e., c.10, s.501.

(33) A.g.e., c.1, s.168.

(34) A.g.e., c.4, s.1171, 1172.

(35) A.g.e., c.2, s.590.

(36) A.g.e., c.9, s.137.

(37) A.g.e., c.1, s.168, c.8, s.263, c.9, s.153, 261, 262, c.10, s.376, 413, 501.

UZZAL⁽³⁸⁾

YEGÂH⁽³⁹⁾

YEGÂHŞEHNAZ⁽⁴⁰⁾

ZENGÜL⁽⁴¹⁾: Bu isimde bir makam bulunmayıp, çevirmenin hatasından kaynaklanarak, Zengüle makamının ifade edildiğini söyleyebiliriz.

ZENGÜLER⁽⁴²⁾: Bu makam, Zengüle makamı olup, çevirmenin hata yapma olasılığını göz önünde bulundurarak, Zengüler şeklinde çevrildiğini düşünülebiliriz.

ZEMZEME⁽⁴³⁾

---

(38) A.g.e., c.1, s.13.

(39) A.g.e., c.1, s.168, c.6, s.631, c.10, s.501.

(40) A.g.e., c.1, s.168.

(41) A.g.e., c.10, s.501.

(42) A.g.e., c.1,s.168, c.3, s.1044.

(43) A.g.e., c.3, s.1064, c.10, s.641.

II.2.SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN TÜRLER : Seyahatnâme'de Türk müziğine ait yirmi altı tane tür adının geçtiği tesbit edilerek, sıralaması aşağıda yapılmıştır.

AMEL⁽⁴⁴⁾: Bu isimde bir tür olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

CENGİHARBI⁽⁴⁵⁾: Cengiharbi, müzikle ilgili bir tür olmayıp, süzçüğün taşımış olduğu anlamdan hareket ederek büyük bir olasılıkla savaş sırasında seslendirilen ezgilerin genel adıdır.⁽⁴⁶⁾

DÜBEYT⁽⁴⁷⁾: Dübeyt müzikle ilgili bir tür olmayıp, edebiyatta rubâi'nin diğer ismidir.

EZAN⁽⁴⁸⁾

FASİL⁽⁴⁹⁾

GAZEL⁽⁵⁰⁾

GÜLBANK / GÜLBANK-I MUHAMMED⁽⁵¹⁾

---

(44) A.g.e., c.1, s.167, c.5, s.19, 1984.

(45) A.g.e., c.6, s.591.

(46) **Gebib:** Onur Akdoğu, **Türk Müziğinde Türler ve Biçimler**, İzmir: 1995, s.5.

(47) Mümin Çevik, A.g.e., c.2, s.534.

(48) A.g.e., c.1, s.170, 251.

(49) A.g.e., c.1, s.35, 166, 170, c.2, s.357, 534, c.3, s.1058, 1080, c.4, s.1109, 1171, 1172, 1318, 1404, c.5, s.126, c.6, s.617, c.7, s.95, 179, 285, c.8, s.355, c.9, s.205, c.10, s.376, 433, 449, 501, 659, 719.

(50) A.g.e., c.2, s.371, 414, c.9, s.36.

(51) A.g.e., c.1, s.48, 58, 62, 255, c.2, s.598, 601, 606, 613, 631, 632, 662, c.3, s.979, c.4, s.1205, 1211, 1236, 1243, 1247, 1260, c.5, s.127, 310, c.6, s.631, c.10, s.375.

HAZNEGİR⁽⁵²⁾: Bu isimde bir tür olduğuna ilişkin elimizde bir bilgi bulunmamaktadır.

İLÂHİ⁽⁵³⁾

KAMET⁽⁵⁴⁾

KÂR⁽⁵⁵⁾

MEVLEVÎ ÂYİNİ⁽⁵⁶⁾

NAKİŞ⁽⁵⁷⁾

NÂ'T⁽⁵⁸⁾

PESİREV⁽⁵⁹⁾

SALÂ⁽⁶⁰⁾

SAVT⁽⁶¹⁾

SEMÂ⁽⁶²⁾

---

(52) A.g.e., c.10, s.415.

(53) A.g.e. , c.1, s.167, 175, c.2, s.357, 697, c.5, s.387, c.10, s.501.

(54) A.g.e., c.1, s.12, 13.

(55) A.g.e., c.1, s.167, c.2, s.357, c.5, s.19.

(56) A.g.e., c.2, s.619, c.3, s.714, 1032, c.5, s.37, c.9,s.69.

(57) A.g.e., c.1, s.167, c.5, s.19.

(58) A.g.e., c.1, s.166, 208.

(59) A.g.e., c.4, s.1171, 1172.

(60) A.g.e., c.1, s.74.

(61) A.g.e., c.1, s.167, c.5, s.19, c.10, s.415.

(62) A.g.e., c.1, s.296, 297, c.2, s.373, 745, 834, 1031,1032, c.8, s.17, 42.

ŞARKI⁽⁶³⁾

TAKSİM⁽⁶⁴⁾

TEKBİR⁽⁶⁵⁾

TEMÇİD⁽⁶⁶⁾

TEVHİD⁽⁶⁷⁾

TÜRKÜ⁽⁶⁸⁾

VARSAĞI⁽⁶⁹⁾

ZECEL⁽⁷⁰⁾: Zecel, müzikle ilgili bir tür olmayıp, sözcük olarak hanendelik anlamını taşımaktadır.

---

(63) A.g.e., c.1, s.175, c.2, s.543, 632, c.8, s.263, c.10, s.641.

(64) A.g.e., c.2, s.534, c.10, s.415.

(65) A.g.e., c.2, s.598.

(66) A.g.e., c.5, s.189.

(67) A.g.e., c.4, s.1122, c.5, s.189.

(68) A.g.e., c.1, s.170, c.2, 414.

(69) A.g.e., c.1, s.168, 170, c.5, s.195.

(70) A.g.e., c.5, s.19.

II.3. SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN ÇALGILAR : M.Kemal Özergin'in derlemesinde, Evliya Çelebi'nin, seyahatnâmede doksan beşten fazla çalgı hakkında bilgi verdiği belirtilse de, bizim tespit ettiğimiz çalgı sayısı elli yedi tane olup, isimleri aşağıdaki gibidir.

AFLIK⁽⁷¹⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin elimizde bir bilgi bulunmamaktadır.

ARGANON / ERGANÛN⁽⁷²⁾: Bu çalgı Türk Müziği çalgısı değildir.

BANDO⁽⁷³⁾: Geleneksel Türk Müziğinde böyle bir çalgı topluluğu yoktur.

BORU⁽⁷⁴⁾: Geleneksel Türk Müziği çalgısı değildir.

CEMŞİD⁽⁷⁵⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin elimizde bir bilgi bulunmamaktadır.

ÇALPÂRE / ÇARPÂRE⁽⁷⁶⁾

ÇARTAY⁽⁷⁷⁾

ÇENG⁽⁷⁸⁾

---

(71) A.g.e., c.3, s.975.

(72) A.g.e., c.1. s.36, c.5, s.88, 99, 102, 108, 131, 143, 145, 150, 345, c.6, s.458, 594, 598, 647, 680, c.7, s.129, 152, 174, 285, 315, c.8, s.172, 179, 180, c.9, s.191.

(73) A.g.e., c.5, s.321.

(74) A.g.e., c.3, s.770, 780, c.4, s.1171, 1172, c.6, s.558, 601, 633, 659, 680, c.7, s.22, 174, 177, 277, 314, 324, 352, 560, c.10, s.664.

(75) A.g.e., c.7, s.174.

(76) A.g.e., c.10, s.659

(77) A.g.e., s.433.

(78) A.g.e., c.3, s.871, 1058, c.5, s.395, c.7, s.363, 623, c.8, s.57.

ÇERAĞ⁽⁷⁹⁾: Bu isimde bir çalğı olduğuna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

ÇEŞTE / ÇESİDE⁽⁸⁰⁾

ÇÖĞÜR / ÇÖKÜR⁽⁸¹⁾

ÇÜLÇÜLE⁽⁸²⁾: Bu isimde bir çalğı bulunduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

DAİRE⁽⁸³⁾

DANKİR⁽⁸⁴⁾: Bu isimde bir çalğı olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır. Fakat, çevirmenin hatasından dolayı Dankiyo isimli çalğı kastdediliyor olabilir.

DANKİYO / DANĞİYU⁽⁸⁵⁾: Bu çalğı Türk çalgısı değildir.

DAVUL⁽⁸⁶⁾

DEF⁽⁸⁷⁾

---

(79) A.g.e., c.1, s.18.

(80) A.g.e., c.3, s.975.

(81) A.g.e., c.2, s.357, 632, c.3, s.872, c.5, s.195, 196

(82) A.g.e., c.9, s.286.

(83) A.g.e., c.1, s.169, 170, 171, c.3, s.801, c.4, s.1376, 1377, c.7, s.363.

(84) A.g.e., c.5, s.88.

(85) A.g.e., c.5. s.56, 99, 131, 143, 145, 150, c.6 s.611.

(86) A.g.e., c1, s.36, 69, 318, c.2, s.360, 407, 448, 466, 481, 486, 495, 533, 609, 645, 648, 662, 701, c.3, s.755, 757, 936, 945, 968, 991, 1032, 1074, 1090, 1104, c.4, s.1231, 1247, 1260, 1308, c.5, s.56, 68, 80, 83, 102, 106, 108, 143, 149, 150, 232, 263, 283, 289, 314, 330, 363, 364, 399, c.6, s.458, 473, 520, 523, 591, 598, 611, 627, 629, 637, c.7, s.22, 55, 124, 152, 153, 317, 324, 352, 560, c.8, s.187, 289, 322, c.9, s.40, 150 c.10, s.449, 450, 719.

(87) A.g.e., c.1, s.58, c.2, s.448, 450, 451, 495, 534, 543, 701, c.3, s.801, c.4, s.1170, 1404, c.8, s.57, 63, 64, c.9, s.205, 261, 285, 286, c.10, s.484, 548, 554, 555, 656.

DÜDÜK⁽⁸⁸⁾

KARADÜZEN⁽⁸⁹⁾

KÂNUN⁽⁹⁰⁾

KAVAL⁽⁹¹⁾

KEMAN⁽⁹²⁾

KEMENÇE⁽⁹³⁾

KERENAY⁽⁹⁴⁾

KERLE⁽⁹⁵⁾: Bu isimde bir çalğı olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

KOPUZ⁽⁹⁶⁾

KUDÜM⁽⁹⁷⁾

---

(88) A.g.e., 5, s.131, 165, c.7, s.132, 266

(89) A.g.e., c.2, s.632, c.3, s.872, 975.

(90) A.g.e., c.3, s.1058, c.10, s.433.

(91) A.g.e., c.5, s.314, c.7, s.132.

(92) A.g.e., c.3, s.1044.

(93) A.g.e., c.2, s.357.

(94) A.g.e., c.2, s.562, c.3, s.968, c.4, s.1318, 1329, 1340, c.6, s.611, c.8, s.114, c.10, s.664.

(95) A.g.e., c.8, s.63, 64.

(96) A.g.e., c.7, s.266.

(97) A.g.e., c.1, s.58, 269, 270, 318, c.2, s.448, 450, 451, 495, 701, c.3, s.945, 1031, c.4, s.1171, 1172, 1211, 1247, 1260, 1318, c.5, s.68, 283, 399, c.6, s.611, 629, c.7, s.55, 303, 623, c.8, s.63, 64, 172, 289, 419, c.9, s.261, 262, c.10, s.416, 450, 484, 548, 554, 555, 664.

KÛS / KÖS⁽⁹⁸⁾

LOTARYANI BORU⁽⁹⁹⁾ : Bu çalgı Türk çalgısı değildir.

MAKREF⁽¹⁰⁰⁾ : Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

MİSKAL⁽¹⁰¹⁾

MÛSÎKÂR⁽¹⁰²⁾

NAKÜS⁽¹⁰³⁾ : Türk Çalgısı değildir.

NEFİR⁽¹⁰⁴⁾

NEKKARE / NAKKARE⁽¹⁰⁵⁾

NEY⁽¹⁰⁶⁾

---

(98) A.g.e., c.1, s.166, c.2, s.562, c.3, s.770, c.4, s.1318, 1329, 1340, 1404, c.5, s.88, 112, 199, 230, c.6, s.611, 653, c.7, s.55, 56, 70, 124, c.9, s.263, c.10, s.449, 484, 664, 719.

(99) A.g.e., c.1, s.36, c.5, s.105, 149, 283, 354, c.6, s.458, 598, 627, 680, c.7, s.55, 285, 290, c.8, s.172, 195.

(100) A.g.e., c.8, s.63, 64.

(101) A.g.e., c.7, s.132.

(102) A.g.e., c.3, s.872, 1044, c.8, s.57, c.10, s.433.

(103) A.g.e., c.5, s.102, 108, c.7, s.55, c.8, s.180.

(104) A.g.e., c.2, s.407, 701, c.3, s.757, 794, 1064, 1073, c.4, s.1308, 1318, 1329, 1340, c.5, s.88, 106, 121, 165, 230, c.6, s.473, 611, c.7, s.152, c.8, s.63, 64, c.10, s.416, 450, 484, 548, 554.

(105) A.g.e., c.1, s.166, c.2, s.645, c.3, s.757, 968, c.5, s.121, c.7, s.152, c.8, s.182, 419, c.9, s.150, c.10, s.484, 487.

(106) A.g.e., c.1, s.269, 270, c.3, s.872, 1031, c.7, s.132, 213, 623, c.10, s.433.

PALHAN⁽¹⁰⁷⁾: Bu isimde bir çalgı bulunduğuuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

RAVZA⁽¹⁰⁸⁾

REBAB / RÜBAB⁽¹⁰⁹⁾

RIHLET⁽¹¹⁰⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

RÚZE⁽¹¹¹⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

SANTUR⁽¹¹²⁾

SAZ⁽¹¹³⁾

SÛR⁽¹¹⁴⁾: Türk çalgısı değildir.

TABIL⁽¹¹⁵⁾

TABILHÂNE⁽¹¹⁶⁾

TANBUR⁽¹¹⁷⁾

---

(107) A.g.e., c.2, s.701.

(108) A.g.e., c.3, s.975.

(109) A.g.e., c.3, s.1058, c.7, s.363, 623, c.8, s.57, c.10, s.433.

(110) A.g.e., c.5, s.230.

(111) A.g.e., c.2, s.632.

(112) A.g.e., c.3, s.871, 1044, 1058, c.7, s.363, c.10, s.433, 664.

(113) A.g.e., c.1, s.166, 175, 334, c.2, s.398, 520, 534, 543, 632, c.4, s.1109, 1376, 1377, 1404, c.5, s.399, c.7, s.152, 179, c.8, s.19.

(114) A.g.e., c.3, s.968.

(115) A.g.e., c.1, s.112, c.4, s.1318, c.5, s.56, 121, c.8, s.172, 180, 182, c.2, s.701, c.10, s.484, 487, 819.

(116) A.g.e., c.3, s.1074, c.5, s.145, c.6, s.591, 617.

(117) A.g.e., c.2, s.357, c.3, s.872, 1058, c.7, s.363, 623, c.8, s.57, c.10, s.433.

TANBURA⁽¹¹⁸⁾

TİR⁽¹¹⁹⁾: Bu isimde bir çalgı bulunduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

TRAMPETE / TRUMPATA⁽¹²⁰⁾: Türk çalgısı değildir.

TULUM⁽¹²¹⁾

UD⁽¹²²⁾

YUNKA / YONKAR⁽¹²³⁾: Türk çalgısı değildir.

ZERDESTE⁽¹²⁴⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin bilgi elimizde bulunmamaktadır.

ZİF⁽¹²⁵⁾: Bu isimde bir çalgı olduğuna ilişkin bilgi elimizde bulunmamaktadır.

ZİL⁽¹²⁶⁾: Türk çalgısı değildir.

ZURNA (127)

---

(118) A.g.e., c.2, s.632, c.7, s.153.

(119) A.g.e., c.2, s.701.

(120) A.g.e., c.1, s.36, c.2, s.780, c.5, s.56, 95, 131, 354, 364, c.6, s.458, 465, 591, 595, 611, 627, 680, c.7, s.55, 124, 129, 174, 315, c.8, s.172, 179, 180, 187, 195.

(121) A.g.e., c.5, s.150.

(122) A.g.e., c.3, s.1044, 1058, c.10, s.664.

(123) A.g.e., c.1, s.632.

(124) A.g.e., c2, s.701.

(125) A.g.e., c.5, s.1171, 1172.

(126) A.g.e., c.2, s.701, c.5, s.399, c.6, s.473, c.8, s.63, 64, 419, c.10, s.416, 484, 487, 554.

(127) A.g.e., c.3, s.757, 794, 991, c.4, s.1171, 1172, 1308, 1318, c.5, s.102, 112, 283, 330, c.6, s.473, 637, 659, c.8, s.322, c.10, s.450, 487.

II.4. SEYEHATNÂMEDE ADI GEÇEN USÜLLER : Türk müziğine ilişkin bir çok usûl olmasına rağmen, seyahatnâme'de altı tane usûl ismi yer almaktadır. Bu usûller aşağıda belirtilmiştir.

EVFER⁽¹²⁸⁾

HOROSAN⁽¹²⁹⁾ : Horosan, Türk Müziğinde kullanılmış iki büçük asırlık bir makam ismidir. Aynı isimde bir usûl bulunduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

NİM DEVİR⁽¹³⁰⁾

NİM SAKİL⁽¹³¹⁾

REVÂN⁽¹³²⁾

SEMÂİ⁽¹³³⁾

---

(128) A.g.e., c.4, s.1376, 1377.

(129) A.g.e., c.4, s.1371, 1377.

(130) A.g.e., c.7, s.363.

(131) A.g.e., c.7, s.363.

(132) A.g.e, c.9, s.153.

(133) A.g.e, c.4, s.1168, c.10, s.664.

II.5. SEYEHATNÂMEDE ADI GEÇEN MÜZİKÇİLER :

ÖMER GÜLŞENİ⁽¹³⁴⁾: [Derviş, Tokatlı, Gülşeni] (1545 ? - 1630 ?) Türk bestekârı. İstanbul'da doğdu ve 85 yaşlarında burada öldü. Mevlevi idi. Hânendelikle büyük şöhret yaptı ve sarayın ser-hanendesi oldu.⁽¹³⁵⁾

SÂ'D İBNI EBİ VAKKAS⁽¹³⁶⁾: Bu isimde bir müzisyen olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

HÜSEYİN BAYKARA⁽¹³⁷⁾: [Ebu'l-Gâzi Sultan H.B.Mirzâ] (VI. 1438 - V 1506) Doğu Türkistan Hakanı. Herât Mûsîkî Mektebi maddesinde söylendiği gibi Hüseyin Baykara, "Timurlu Rönesans" denen Doğu Türklerinin medeni kalkınmasının son safhasını ve zirvesini teşkil eder. Ali Şîr Nevâyî, Câmî, Şâdî gibi büyük isimler Hüseyin Baykara'nın çevresini teşkil eder. Bestekâr olarak zamanımıza tek parçası kalmıştır.⁽¹³⁸⁾

HATÎB ZÂKİRÎ⁽¹³⁹⁾: HASAN EFENDÎ [Hâtîb Zâkiri] (1545 ? - 1623) Büyük Türk dini eserler bestekârı. Foça'da doğdu. Dini eserler bestekârı olarak çok büyük ün yaptı. Deha sahibi bir bestekâr olan Hasan Efendinin ilâhi, temcid, tesbih, tevhîh gibi eserlerinden bir kaçını zamanımıza kalmıştır. Elimizde beş parçası bulunmaktadır.⁽¹⁴⁰⁾ Ayrıca, Itrî'ye ait olarak bilinen, çok ünlü Segâh Tekbir'in Hatib Zâkiri'ye ait olma olasılığı yüksektir.⁽¹⁴¹⁾

---

(134) A.g.e., c.1, s.166, 169.

(135) **Gebib:** Yılmaz Öztuna, **Türk Müziği Ansiklopedisi**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969, c.2, s.131.

(136) Mümin Çevik, A.g.e., c.1, s.13.

(137) A.g.e., c.1, s.35, 166, 175, 334, c.2, s.357, 371, 548, c.3, s.752, 872, 973, c.4, s.1109, 1358, 1404, c.5, s.37, c.7, s.152, 179, 363, c.8, s.387, c.9, s.27, 74, c.10, s.433, 664.

(138) **Gebib:** Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.1, s.272.

(139) Mümin Çevik, A.g.e., c.1, s.261.

(140) **Gebib:** Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.1, s.254.

(141) **Bkz:** Onur AKDOĞU, A.g.e., s.320

SULTAN VELED⁽¹⁴²⁾: Büyük Türk mutasavvîfi, Mevlâna Celâleddîn Rûmî'nin büyük oğludur. Günümüze gelen üç saz eserinin kendisine ait olduğu rivayet edilmiştir.⁽¹⁴³⁾ Fakat dikkat edecek olursak Sultan Veled 13.yy.'da yaşamış olup, Evliyâ Çelebi'nin dönemi olan 17. yy.'da bulunması mümkün değildir. Buna rağmen Evliyâ Çelebi kendi döneminde yaşamış bir besteci gibi kendisinden bahsetmektedir.

ABDAL HÂN⁽¹⁴⁴⁾: Bu isimde bir müzisyen olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

HÂKİ EMİR ÇELEBÎ⁽¹⁴⁵⁾: Bu isimde bir müzisyen olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır. Fakat Yılmaz Öztuna, Evliyâ Çelebi ve Kantemiroğlu Edvarını dipnot göstererek kesin adı bilinmemekle beraber bu dönemde yaşamış Emîr-i Hacc isimli bir Türk bestekârından bahsetmektedir.⁽¹⁴⁶⁾

GULÂM ŞÂDÎ⁽¹⁴⁷⁾: (- 1490 ?) Türk bestekârı. Daima ustâd diye anılır. Abdulkadir Merağı'nın en mühüm talebesi ve ondan sonra gelen bestekârların en büyüğü sayılmıştır. Herat Sarayı'nda, Sultan Hüseyin Baykara'nın çevresinde, Nevâî'nin himayesinde yaşamıştır.⁽¹⁴⁸⁾ Yılmaz Öztuna'nın verdiği bilgiye göre bu bestecinin 13.yy.'da mı yoksa 17.yy.'da mı yaşadığı kesin değildir.

EDİRNELİ NEYZEN RECEP ÇELEBÎ⁽¹⁴⁹⁾: Bu isimde bir müzisyen olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır. Fakat Yılmaz Öztuna Büyük

---

(142) Mümin Çevik, A.g.e., c.3, s.713, 714,

(143) **Gebib**: Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.2, s.369, 370.

(144) Mümin Çevik, A.g.e., c.4, s.1168, 1170, 1171, 1172.

(145) A.g.e., c.5, s.196.

(146) **Gebib**: Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.1, s.191.

(147) Mümin Çevik, A.g.e., c.7, s.152.

(148) **Gebib**: Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.7, s.152.

(149) Mümin Çevik, A.g.e., c.7, s.363.

Türk Müziği Ansiklopedisinde yer verdiği Çömlekçizâde Âb-rîzî Dervîş Recep
Çelebi'nin bu şahıs olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtiyor.⁽¹⁵⁰⁾

HEKİM ŞÜREGER⁽¹⁵¹⁾: Bu isimde bir müzisyen olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır.

---

(150) **Gebib**: Yılmaz Öztuna, A.g.e., c.2, s.172.

(151) Mümin Çevik, A.g.e., c.2, s.590.

II.6. SEYAHATNÂMEDE MÜZİK İLE İLGİLİ ADI GEÇEN DİĞER KAVRAMLAR :

ÇALGICI⁽¹⁵²⁾

ÇENGI⁽¹⁵³⁾

GAZELHAN⁽¹⁵⁴⁾

HANENDE⁽¹⁵⁵⁾

KÂRCIBAŞI⁽¹⁵⁶⁾

KEMANCI⁽¹⁵⁷⁾

KIRKSEKİZ TERKİP⁽¹⁵⁸⁾

KÖÇEK⁽¹⁵⁹⁾

MEHTER⁽¹⁶⁰⁾

MEHTERBAŞI⁽¹⁶¹⁾

---

(152) A.g.e., c.1, s.222, 231, c.4, s.1109, 1171, 1172, 1243, c.7, s.161, 179, 279, c.8, s.19, 355, 387.

(153) A.g.e., c.1, s.175, c.3, s.975.

(154) A.g.e., c.1, s.175, c.2, s.371, c.5, s.40.

(155) A.g.e., c.1, s.229, c.3, s.1058, c.4, s.1170, 1319.

(156) A.g.e., c.2, s.357.

(157) A.g.e., c.3, s.1044.

(158) A.g.e., c.1, s.170, c.4, s.1336, 1337, c.7, s.363, c.10, s.415, 501.

(159) A.g.e., c.3, s.973, c.5, s.395, c.10, s.417.

(160) A.g.e., c.1, s.161, c.3, s.856, c.5, s.121, 165, 242, c.6, s.473, c.7, s.95, 138, c.9, s.215.

(161) A.g.e., c.4, s.1260, c.5, s.142, c.7, s.163, 170, c.10, s.719.

MUTRIB⁽¹⁶²⁾

NEYZEN⁽¹⁶³⁾

NEYZENBAŞI⁽¹⁶⁴⁾

OKUYUCU⁽¹⁶⁵⁾

ONİKİMAKAM⁽¹⁶⁶⁾

OYUNCU⁽¹⁶⁷⁾

RAKKAS⁽¹⁶⁸⁾

SAZCI⁽¹⁶⁹⁾

SAZENDE⁽¹⁷⁰⁾

SEMAZEN⁽¹⁷¹⁾

ŞARKICI⁽¹⁷²⁾

ZURNAZEN⁽¹⁷³⁾

---

(162) A.g.e., c.3, s.1058, c.4, s.1109, 1122, 1404.

(163) A.g.e., c.3, s.1044, c.5, s.37.

(164) A.g.e., c.5, s.298.

(165) A.g.e., c.4, s.1109, c.8, s.19.

(166) A.g.e., c.1, s.170, c.3, s.929, c.4, s.1376, 1377, c.7, s.363, c.10, s.415, 501.

(167) A.g.e., c.4, s.1171, 1172, c.7, s.179, 285, 363, 623, c.8, s.19.

(168) A.g.e., c.2, s.371, c.4, s.1319, c.7, s.363, c.9, s.36, 153.

(169) A.g.e., c.2, s.371, c.3, s.1044.

(170) A.g.e., c.1, s.229, c.3, s.1058, c.4, s.1319, c.5, s.40.

(171) A.g.e., c.3, s.1031, c.5, s.37.

(172) A.g.e., c.1, s.222, c.2, s.371, c.3, s.1044, c.7, s.279, 285, 623, c.8, s.355, 387.

(173) A.g.e., c.8, s.324.

III.BÖLÜM

SEYAHATNÂMENİN   BAŞKA   KAYNAKLARLA KARŞILAŞTIRILMASI:

III.1.KANTEMIROĞLU EDVÂRI İLE KARŞILAŞTIRMA:

III.1.1. Kantemiroğlu'nun vermiş olduğu makam listesine göre yapılan karşılaştırma:

Kantemiroğlu, "Bize göre makamların sayıları ve adları"⁽¹⁷⁴⁾ başlığı altında: Irak, Rast, Düğâh, Çargâh, Nevâ, Hüseyinî, Segâh, Evç, Gerdaniye, Muhayyer, Kürdî, Sabâ, Bayati, Acem, Şehnaz, Hisâr, Uzzâl, Bûselik, Zengûle, Sünbüle, Mahûr, Pençgâh, Nikriz, Nîşâbur, Bestenigâr, Zirefkend, Rehâvi, Uşşak makamı isimlerini sıralamaktadır. Bu vermiş olduğu listeden Bestenîgâr ve Zirefkend makamının sözde makam olduğunu, Rehâvi makamının da ismi olup, cismi olmadığını belirterek bunları makam olarak kabul etmemektedir. Bununla beraber "Yanlış olarak, herkesçe makam diye adlandırılan terkibler yirmi tanedir"⁽¹⁷⁵⁾ başlığı altında: Isfahan, Büzürk, Hicaz, Geveşt, Selmek, Mâye, Acem aşiran, Bûselik aşiran, Hüzzam, Nihavend, Nühüft, Horasâni-Hüseyinî, Hûzi-Bûselik, Rahatü'l-Ervâh, Rû-yi Irâk, Muhâlif-i Irâk, Sultâni Irâk, Arazbar, Baba Tâhir isimlerinin yer aldığı listeyi vererek bunların birer terkib olduğunu makam olmadığını yanlışlıkla makam olarak bahsedildiğini belirterek bu listede belirtilen makamları makam olarak kabul etmemektedir.

Kantemiroğlu, bu terkiblerin yanında "kullanılmayan terkibler"⁽¹⁷⁶⁾: başlığı altında da zirkeşhaveran, Beste-İsfahan, Mûsikâr, Sazkâr, Türki-Hicaz, Bayati-Hisar,

---

(174) Kantemiroğlu, **Kitâb-ı İlmü'l-Mûsikî 'alâ Vechi'l-Hurûfât**, Transkripsiyon: Yalçın TURA, İstanbul: Tura Yayınları, c.1, 1976, s.44, 45, fas.1

(175) A.g.e., c.1, s.44, 45, fas.1.

(176) A.g.e., s.47, 49, 54.

Zirefkend, Kûçek, Nevrûz, Hisârek, Nevrûz-ı Rûmi, Sipihr, Rekb, Nihavend-i Rûmi, Muhâlifek, Gerdâniye-Bûselik, Nevâ-i Uşşak, Zâvil, Nevâ-i Acem, Hicâz-ı Muhalif, Çargâh-ı Acem, Hûzi, Gül'izar, sıralamasını yapmaktadır.

Kantemiroğlu edvarında adı geçen bu makamları, seyahatnâme'de adı geçen makamlar başlığı altında sıraladığımız liste ile karşılaştırdığımızda: Aşîrân, Humâyun, Nigâr, Sûzinak, Şeşgâh, Şeşağaz, Yegâh, Yegâhshenaz, Zemzeme makam adlarının edvarda yer almadığını, edvarda adı geçen, Evc, Acem, Hisâr, Sünbüle, Nişâbur, Zirefkend, Geveş, Selmek, Acemâşiran, Bûselikaşiran, Hüzzam, Nihavend, Nühüft, Horasâni-Hüseynî, Hûzi -Bûselik, Rahatü'l-Ervah, Rû-yi Irâk Muhâlif-i Irak, Sultâni Irâk, Babatahir, Zirkeşhaveran, Besteisfahan, Mûsikâr, Sazkâr, Türki-Hicaz, Bayâti-Hisar, Kûçek, Nevrûz, Hisârek, Nevrûz-ı Rûmi, Sipihr, Rekb, Nihavendi Rûmi, Muhalif, Gerdâniye Bûselik, Nevâ-i Uşşak, Zâvil, Nevâ-i Acem, Hicaz-ı Muhalif, Çargâh-ı Acem, Hûzi, Gül'izar makam adlarının da seyahatnâmede yer almadığını görüyoruz.

III.1.2. Kantemiroğlu Edvarında Belirtilen Usûllere Göre Yapılan Karşılaştırma:

Kantemiroğlu, "Usûllerin adları"⁽¹⁷⁷⁾ başlığı altında: Zarb-ı Fetih, Hâvi, Sakil, Hafif, Türki Zarb, Çenber, Nim Sakil, Remel, Muhammes, Berefşan, Evsat, Devr-i Kebir, Nim Devir, Fer-i Muhammes, Devr-i Revân, Fahte, Evfer, Düyek, Sofyân, Frenkçin, Zarbeyn, Zencir, Semâi-i Lenk usûl adlarını sıralamaktadır. Bu liste ile seyahatnâmede adı geçen usûller başlığı altında belirttiğimiz usûl listesini karşılaştırdığımızda, Nim Devir ve Nim Sakil hariç edvarda yer alan diğer usûllerin seyahatnâmede yer almadığını görüyoruz.

---

(177) Kantemiroğlu, A.g.e., c.1, s.161, fas.3.

III.1.3. Kantemiroğlu Edvarında Adı Geçen Tür İsimleri ile İlgili Karşılaştırma:

Kantemiroğlu, edvarında Taksim, Beste, Nakış, Kâr, Semâî, Peşrev, Saz Semâî, Şarkı, Fasıl tür adlarını belirterek bunların açıklamasını yapmıştır⁽¹⁷⁸⁾. Bu listeyi, seyahatnâmede adı geçen türler başlığı altında belirttiğimiz listeyle karşılaştırdığımızda: Seyahatnâmede yer alan Ezan, Fasıl, Gazel, Gülbank, İlâhi, Kamet, Mevlevi Âyini, Nâ't, Salâ, Savt, Semâ, Tekbir, Temcid tür adlarının edvarda yer almadığını, beste tür adının edvarda yer alıp seyahatnâmede geçmediğini görmekteyiz.

---

(178) Kantemiroğlu, A.g.e., c.1, ss.172 - 187 - fas.3.

III.2. M.KEMAL ÖZERGIN'İN VERMİŞ OLDUĞU ÇALGI LİSTESİ İLE KARŞILAŞTIRMA:

M.kemal ÖZERGIN'in Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde İstanbul kitaplıklarında bulunan beş elyazmasına dayanarak "Evliyâ Çelebi'ye Göre: XVII.yy.'da Osmanlı Ülkesinde Çalgılar" başlığını taşıyan derlemesi bulunmaktadır. Bu derlemede Evliyâ Çelebi'ye göre çalgıların isimlerini sıralamaktan başka, adı geçen çalgıları ilk bulan ilk kullanan kişiler hakkında bilgiler de yer almaktadır.⁽¹⁷⁹⁾ Bu derlemede yer alan çalgı adları listesi aşağıdaki gibidir:

AVVÂD (Ud, Ud çalan)

BALABAN

BARBUT

BORU   **X**^(*1)

CURA

ÇAGANA

ÇARPÂRE   **X**

ÇARTAY   **X**

ÇENG   **X**

ÇEŞDE   **X**

ÇÖĞÜR   **X**

DAİRE   **X**

DANGİYU   **X**

---

(179) **Gebib:** M.Kemal Özergin, A.g.e., c.13, Mayıs 1971, S.262, ss.5666-5669, c.13, Haziran 1971, S.263, ss.6007-6009, c.13, Temmuz 1971, S.264, ss.6032-6035, c.13, Ağustos 1971, S.265, ss.6050-6052.

(*1) X işaretinin bulunduğu çalgı adları, " Seyahatnâme'de Adı Geçen Çalgılar" başlığı altında vermiş olduğumuz liste ile Özergin'invermiş olduğu çalgı listesindeki ortak çalgı adlarını göstermektedir.

DAVUL   X

DEF   X

DİNKEF

DÜDÜK   X

DÜMBELEK

ERGANÛN   X

FİLCÂN

FIRÂNDÂ

IKLIĞ

KÂNUN   X

KAVAL   X

KEMAN   X

KEMENÇE   X

KERENAY   X

KOPUZ   X

KUDÛM   X

KÛS / KÖS   X

MİSKAL   X

MUGNÎ

MUSİKÂR   X

NAGARAK

NAKKARE X

NEFİR X

NEY X

RAVZA

REBAB X

SAFİR

SANTUR X

SUNDAR / SÜNDER

ŞEŞTAR

TABL X

TANBUR X

TANBURA X

TRUMPATA / TRAMPETE

TULUM X

YELTME

YONKAR X

ZUMMAR

ZURNA X

SONUÇ

Evliyâ Çelebi'nin, seyahatnâmede; çağının müziği, müzik yaşıntısı, çalgıları ve müzikçileri hakkında, ayrıntılı bilgiler verdiği, seyahatnâmenin Türk kültürü açısından öneminin ne olduğuna yönelik yazılmış yazınlarda, sıkça dile getirilmiştir. Çalışma alanımın müzik olmasından dolayı, konu; bu yönyle ilginç geldiği için, eseri yalnızca müziklarıyla ele alarak incelemek istedim. Fakat; çalışmamın sonucunda ortaya çıkan gerçek; seyahatnâmede müzik ile ilgili son derece yüzeysel bir içeriğin yer almasıdır. Bu olgu, Evliyâ Çelebi'nin anlattıkları ile, seyahatnâme adına söylenenlerin birbiriyle örtüşmemesinden değil; eserin, şimdije kadar ciddi bir şekilde, metin tenkidi yoluyla ele alınmayıp, incelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla; elimizdeki çeviriler, eksik, hatalı ya da özet şeklinde basılmış yayınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle; söz konusu yayınların doğrultusunda, Türk müziği açısından yeterince yararlanamamaktayız. Burada asıl düşündürücü olan, Kültür Bakanlığı'nın şimdije kadar, Türk kültürüne ilişkin önemli bilgiler içeren bu eserin, niçin eksiksiz ve doğru baskısını yayımlamamış olmasıdır.

Seyahatnâmede, Haşirak, Muaşser, Şüküfezar, Şüregen, Urban makam adı olarak yer alırken, bu isimlerde makam olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmamaktadır. H.S. Arel'in, Mûsîkî Mecmuası'nın 5.sayısında, Türk müziği hakkında yazılmış tüm edvarları tarayarak, vermiş olduğu makam listesinde, sözünü ettiğimiz makam adları yer almamaktadır. Ayrıca; Kantemiroğlu edvari ile yaptığımız makamsal karşılaşmadı, edvarda adı geçen bazı makamların seyahatnâmede, seyahatnâmede adı geçen bazı makamların da edvarda yer almadığını görmekteyiz.

Seyahatnâmedeki usûl adlarını, edvardaki usûl adları ile karşılaştırıldığımızda; Nim Sakil ve Nim Devir ismindeki iki usûl hariç, edvarda yer alan diğer usûllerin hiç birinin seyahatnâmede yer almadığını görmekteyiz.

Tür olarak yaptığımız karşılaşmadı ise; seyahatnâmede yer alan türlerin sayıca, edvarda yer alan tür adlarından çok fazla olduğunu, ayrıca; seyahatnâmede tür olarak belirtilen Amel, Dübeyt, Haznegir, Zecel isimlerinde bir tür olduğuna ilişkin elimizde bilgi bulunmadığı sonucuna varmaktayız.

Seyahatnâmede yer alan çalgı isimlerini, M.Kemal Özergin'in, İstanbul kitaplıklarındaki seyahatnâme ile ilgil el yazmalarını inceleyerek hazırlamış olduğu, "Evliyâ Çelebi'ye Göre XVII.yy.'da Osmanlı Ülkesinde Çalgılar" adını taşıyan derlemesi ile karşılaştırdığımızda, bu listede yer alan çalgıların sayıca, benim vermiş olduğum çalgı listesinden fazla olduğunu, ayrıca; Özergin'in çalışmasında Evliyâ Çelebi'nin her çalgıyı ilk bulan, ilk kullanan kişiler hakkında ayrıntılı bilgiler verdiğiğini görüyoruz. Bunun yanında seyahatnâmede, Aflık, Çülçüle, Kerle, Makref, Palhan, Rıhlet, Rûze, Tir, Zerdeste, Zif olarak yer alan çalgı adları Özergin'in vermiş olduğu listede bulunmamaktadır.

Evliyâ Çelebi'nin, sözünü ettiği Sâd İbn-i Ebi Vakkas, Abdâl Hân, Hekim Şüreger, Hâki Emir Çelebi, Edirneli Neyzen Recep Çelebi ismindeki müzikçiler hakkında, elimizde bilgi bulunmamaktadır. Çelebi, XIII.yy.'da yaşamış olan Sultan Veled'den, kendi döneminde yaşamış bir müzisyen gibi bahsetmektedir. Gulâm Şâdi olarak adı geçen müzisyenin de, Yılmaz Öztuna'ya göre XIII.yy.'da mı yoksa XVII.yy.'da mı yaşadığı kesin değildir. Ayrıca; Yılmaz Öztuna'nın, Türk Mûsîkîsi Teknik ve Tarih adlı kitabında XVII.yy.'daki önemli müzisyenler olarak isimlerini verdiği; Hafız Post, Solakzâde, Yusuf Dede, Şestâri Murad Ağa, Köçek Mustafa Dede, Eyyûbi Mehmed Çelebi gibi isimler seyahatnâmede yer almamaktadır.

Bu bulgular ışığında; seyahatnâmenin incelenmesi ile, XVII.yy. Türk müziği, müzik yaşıntısı, çalgıları ve müzikçileri hakkında ayrıntılı bilgi ve müzikolojik açıdan değer taşıyan önemli bir veriye ulaşamamaktayız. Bunun en önemli sebebi de, sonuç bölümünün baş tarafında açık bir şekilde ifade ettiğimiz, Türk kültürü açısından ne denli önemli olduğu konusunda övgüden göklere çıkarılan seyahatnâmenin, şimdije kadar, bu övgüyü hak edecek, doğru, güvenilir ve tam metin olarak çevirisinin yapılmamış olmasıdır. Bu gerçek de; bizim, gerek Türk kültürü, gerek müzik ve müzik tarihi açısından, detaylı bilgiye ulaşmamızda engel teşkil etmektedir. Dileğim; eserin, bir an önce ne denli önemli olduğu bilinci ile, titiz ve ciddi bir çalışma sonucu, sağlıklı, güvenilir baskısının Türk kültürüne kazandırılması.

Seyahatnâmenin yalnızca müzik yönüyle ele alınıp, Türk müziği ile ilgil tüm

kavramların derli toplu bir araya toplanması ve her kavramın eserin hangi cildinde ve sayfasında bulunduğuna yönelik bilgi veren kılavuz bir eser olma özelliğine sahip bu çalışmanın, aynı konuda araştırma yapacak olan kişilere faydalı olması dileğiyle.

KAYNAKÇA

- AKDOĞU, Onur; **Türk Müziğinde Türler ve Biçimler**, İzmir, 1984.
- AREL, Hüseyin Saadettin; **Mûsîkî Mecmuâsı**: Türk Mûsikîsinde Makamlar, İstanbul, 1948, Fas.5, ss.21-24
- ÇEVİK, Mümin; **Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 10 cilt, 1984.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Ankara, Aydin Kitabevi, 1995.
- MEYDAN LAROUSSE, c.4.
- ÖZERGİN, M.Kemal; **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**: Evliyâ Çelebiye Göre XVII.yy.'da Osmanlı Ülkesinde Çalgılar, İstanbul, c.13, SS.262-265, 1971.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Türk Müziği Ansiklopedisi**, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1969.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih**, İstanbul, 1987.
- KANTEMIROĞLU, **Kitâb-ı İlmü'l Mûsikî'alâ Vechi'l-Hurûfat**, Transkripsiyon: Yalçın Tura, İstanbul, Tura Yayınları, 1976.

Çartay	14, 29	Düdük	16, 30
Çember	27	Dümbelek	30
Çeng	14, 29	Düyük	27
Çengi	24	-E-	
Çerağ	15	Edirneli Neyzen Recep Çelebi	22, 23
Çeşte	15, 29	Enderun	2
Çögür	15, 29	Erganûn	2, 30
Çülçüle	15	Evc	27

-D-

Daire	15, 29	Evfer	20, 27
Dankir	15	Evsat	27
Dankiyo	15, 29	Eyyûbi Mehmed Çelebi	33
Davul	15, 30	Evliya Mehmed Efendi	1, 2

Def 15, 30

-F-

Defterdarzâde Mehmed Paşa	3	Fahte	27
Dervîş Mehmed Zilli Ağa	1	Fasıl	11, 28
Devr-i Kebir	27	Fâzil Ahmed Paşa	4
Devr-i Revan	27	Fer-i Muhammes	27
Dinkef	30	Fırânda	30
Dübeyt	11	Fılçân	30
Dügâh	6, 26	Frenkçin	27

-G-

Gazel 11, 28

Gazelhan 24

Geveş 26, 27

Gerdaniye 7

Gerdaniye Bûselik 27

Gulâm Şâdi 22, 33

Gülbank 11, 28

Gül'izâr 27

Hafif 27

Hafız Post 33

Hâki Emir Çelebi 22, 23

Hânende 24

Haşîrak 7

Hatip Zâkiri Hasan Efendi 21

Hâvi 27

Haznegir 12

Hekim Şüreger 22, 23

Hicaz 7, 26

Hicaz-ı Muhalif 27

Hisar 26, 27

Hisarek 26

Horasan 20

Horosanî Hüseynî 26, 27

Humâyun 7, 27

Hûzi 27

Hûzi Bûselik 26, 27

Hüseyin Baykara 21

Hüseyni 7, 26

Hüzzam 26, 27

-H-

-I-

Iklîğ 30

Irak 7, 26

Isfahan 7, 26

-İ-

İlâhi 12, 28

İlyas Paşa 1

İşpiş Mustafa Paşa 3

-K-

Kantemiroğlu 26, 27, 28

Kamet 12, 28

Kânun 16, 24, 30

-L-

Kâr 12, 28

Leopold I 4

Karadüzen 16

Lotaryani boru 17

Kârcıbaşı 24

-M-

Kaval 16, 24, 30

Mâhur 7

Keman 16, 24, 30

Makref 17

Kemancı 24

Mâye 7, 26

Kemençe 16, 24, 30

Mehmed IV 4

Kerenay 16, 30

Mehmed Giray Han IV 4

Kerle 16

Mehter 24

Ketenci Ömer 2

Mehterbaşı 24

Kırksekiz terkip 24

Melek Ahmed Paşa 1, 3, 4

Kopuz 16, 24, 30

Mevlevi Âyini 12, 28

Köçek 24

Miskal 17, 30

Köçek Mustafa Dede 33

Montecucolli 4

Köse Ali Paşa 4

Muaşşer 8

Kudüm 16, 24, 30

Mugni 30

Kûçek 27

Muhâlifek 27

Kûs 17, 24, 30

Muhâlif-i Irak 26, 27

Kürdi 7

Muhâmmes 27

Muhayyer 8

Murad IV 1 Nihavend-i Rûmi 27

Murtazâ Paşa 3 Nim devir 20, 27

Mûsikâr 17, 26, 27, 30 Nim sakil 20, 27

Mutrib 25 Nişâbûr 27

Müderris Ahfeş Efendi 1 Nişâbürek 8

-N-

Nagarak 30 Nühüft 26, 27

Nakış 12, 28

Naküs 17

-O-

Nekkare 17, 31 Okçuzâde Ahmed Çelebi 2

Nâ't 12, 28 Onikimakam 25

Nefir 17, 31 Okuyucu 25

Nevrûz 27 Oyuncu 25

Nevrûz-ı Rûmi 27

-Ö-

Ney 17, 31 Özergin, M.Kemal 29, 33

Neyzen 25 Ömer Gülşen 2, 21

Neyzenbaşı 25

-P-

Nevâ 8, 26 Palhan 18

Nevâ-i Acem 27 Pençgâh 8

Nigâr 8, 27 Peşrev 12, 28

Nihavend 26, 27

-R-

- Rahatü'l-Ervah 26, 27
Rakkas 25
Rast 8, 26
Ravza 8, 31
Rebab 8, 31
Rehâvi 8, 26
Rekb 27
Remel 27
Revân 20
Rihlet 8
Rû-yi Irak 26, 27
Rûze 8
- Santur 31
Savt 12, 28
Saz 18
Sazcî 25
Sazende 25
Sazkâr 26, 27
Saz Semai 28
Segâh 9
Selmek 26, 27
Semâ 28
Semâi 20, 28
Semâ-i lenk 27
Semazen 25

-S-

- Sabâ 8, 26
Sa'd İbni Ebî Vakkas 21, 23
Sâdizâde Dâr-ül Kurrâsî 1
Safir 31
Sa'ili Çelebi 5
Sakil 27
Salâ 12, 28
- Seydi Ahmed Paşa 5
Siphr 27
Softa Hüseyin (Cinci Hoca) 1
Sofyan 27
Solakzâde 33
Sultan Veled 22
Sultân-i Irâk 26, 27
Sundar 31

Sûr 18 Tekbir 13, 28

Sûzinak 9, 27 Temcid 13, 28

Sünbüle 27 Tevhid 13

-S-

Tir 19

Şakanâme 5 Trampete 19, 31

Sarkı 12, 28 Tulum 19, 31

Sesgâh 9, 27   Türki Zarb 27

- 11 -

Sestar 31 Ud 19

Sestâri Murad Ağa 33 Ussak 9. 26

Sevhüllislam Hâmid Efendi Medresesi 1.Urban 9

Sükûfezar 9 Uzzal 9, 26

Sürengen 9

- V -

- T -

Vardar Ali Pasa 3

Tabil 18, 31 Varsağı 13

Tabibhane 18 -Y-

Tanbur 18, 31 Yegâh Sehnaz 10, 27

Tanbura 19 31 Yeltme 31

Yezidiler 4

Yonkar 31

Yunka 19, 31

Yusuf Dede 33

Yusuf Paşa 3

-Z-

Zarbeyn 27

Zarb-ı Fetih 27

Zâvil 27

Zecel 10

Zencir 27

Zemzeme 10, 27

Zengûle 10

Zengüler 10

Zerdeste 19

Zif 19

Zirefkend 26, 27

Zirkeshâveran 26, 27

Zil 19

Zummar 31

Zurna 19, 31

Zurnazen 25